

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 7. února 2023 ve věci č. 36328/20 – *B proti Rusku*

Senát třetí sekce Soudu jednomyslně rozhodl o porušení článku 3 Úmluvy v důsledku sekundární viktimizace mimořádně zranitelné nezletilé stěžovatelky, k níž došlo v trestním řízení týkajícím se jejího sexuálního zneužití několika osobami, třebaže pachatelé byli nakonec odsouzeni a potrestáni. Kromě náhrady nemajetkové újmy ve výši 20 000 eur přiznal Soud stěžovatelce i náhradu majetkové škody ve výši 13 553 eur na psychoterapii a léky.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelce, narozené v roce 2007, v červnu 2018 zemřela matka. Následně byla umístěna nejprve do dětského domova a později do různých pěstounských rodin. V únoru 2019 stěžovatelka sdělila psychologům z dětského centra, že byla v letech 2014–2017 sexuálně zneužívána několika osobami mužského pohlaví. Na návrh její opatrovnice bylo zahájeno trestní řízení proti čtyřem mužům. Vyšetřování probíhalo od února 2019 do září 2020. Stěžovatelka byla podrobena celkem dvanácti výslechům čtyřmi různými vyšetřovateli, které probíhaly v běžných kancelářích vyšetřovacího oddělení. Navíc musela opakovat své výpovědi na místech, kde mělo ke zneužívání docházet, identifikovat a osobně konfrontovat pachatele a být znovu vyslýchána u soudu v řízení proti jednomu z nich. V letech 2020–2021 byli všichni pachatelé odsouzeni; prvnímu bylo uloženo odnětí svobody v délce 12 let, druhému v délce 9 let a u dalších dvou ještě v době rozhodování Soudu probíhalo odvolací řízení. Podle psychologického posudku z prosince 2021 trpí stěžovatelka posttraumatickým stresovým syndromem, který byl způsoben zkušeností se sexuálním zneužíváním, smrtí matky a účastí na trestním řízení. Má akutní sebepoškozovací a sebevražedné projevy a sklony k delikventnímu jednání, a proto je dle posudku nezbytná intenzivní terapie a případně i medikace po dobu alespoň tří let.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že byla během vyšetřování a soudního řízení vystavena sekundární viktimizaci v rozporu s článkem 3 Úmluvy.

a) K přijatelnosti

Soud předně upozornil na to, že stížnost je namířena pouze proti sekundární viktimizaci a netýká se účinnosti příslušného vyšetřování. Ve věci *Y. proti Slovinsku* (č. 41107/10, rozsudek ze dne 28. května 2015, § 74–75) se Soud zabýval účinností vyšetřování na poli článku 3 Úmluvy, zatímco otázku sekundární viktimizace dospělé stěžovatelky zkoumal z hlediska článku 8. Věc *J. L. proti Itálii* (č. 5671/16, rozsudek ze dne 27. května 2021, § 117–142) se týkala sekundární viktimizace dospělé stěžovatelky způsobené odůvodněním soudního rozhodnutí, kterou se Soud rovněž zabýval na poli článku 8. Ve věci *N. Č. proti Turecku* (č. 40591/11, rozsudek ze dne 9. února 2021, § 90) se jednalo o nezletilou oběť a Soud posuzoval jak účinnost vyšetřování, tak sekundární viktimizaci v rámci článků 3 a 8 společně.

V projednávané věci Soud uvedl, že vzhledem k akutní zranitelnosti stěžovatelky a obzvláště závažné povaze její tvrzené sekundární viktimizace, která dosahuje prahu závažnosti podle článku 3 Úmluvy (tamtéž, § 100), spadá případ pod ustanovení tohoto článku.

b) K odůvodněnosti

Soud připomněl, že jeho úkolem je posoudit, zda stát poskytl v daném trestním řízení dostatečnou ochranu osobní integritě stěžovatelky, a to ve světle její zvláštní zranitelnosti v důsledku nízkého věku a tvrzeného sexuálního zneužívání. Při výkladě závazků státu v této oblasti Soud přihlédne i

k relevantním mezinárodním nástrojům, zejména k Úmluvě Rady Evropy o ochraně dětí před sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním („Lanzarotská úmluva“). Následně se Soud věnoval jednotlivým aspektům tvrzené sekundární diskriminace stěžovatelky.

Opakované výsledky. – Za účelem minimalizace počtu výsledků, a tudíž zabránění další traumatizace dětských obětí, doporučuje článek 35 Lanzarotské úmluvy použití videozáznamu jako důkazu (*X a ostatní proti Bulharsku*, č. 22457/16, rozsudek velkého senátu ze dne 2. února 2021, § 214). V projednávané věci byl pořízen videozáznam pouze u prvního výsledku stěžovatelky, a i ten se téhož dne ztratil. Soud konstatoval, že zachování tohoto záznamu bylo mimořádně důležité. Nic však nenasvědčuje tomu, že byly zavedeny odpovídající postupy, které by jeho zachování zajistily. Po jeho ztrátě nebyla podniknuta žádná opatření, která by zabránila tomu, aby stěžovatelka musela opakovat příběh o svém zneužívání a znovu prožívat trauma. Nezbytnost těchto opakovaných výsledků přitom nebyla jasně prokázána.

Počet a pohlaví vyšetřovatelů. – Soud dále upozornil na to, že stěžovatelka byla vyslýchána čtyřmi různými vyšetřovateli, z nichž tři byli muži, což pro ni znamenalo ještě větší stres. Článek 35 Lanzarotské úmluvy stanovuje, že všechny výsledky dítěte by měly být, pokud možno, vedeny stejnou osobou (tamtéž, § 216). Takové ustanovení ve vnitrostátním právu chybí. Navíc nic nenasvědčuje tomu, že v praxi nebylo možné, aby výslech stěžovatelky vedla vždy stejná osoba, a to ženského pohlaví.

Nezajištění přiměřených prostor pro výsledky. – Všech dvanáct výsledků se uskutečnilo v běžných kancelářích, zatímco článek 35 Lanzarotské úmluvy předpokládá použití prostor určených nebo upravených pro výsledky dítěte.

Zbytné výpovědi na místech činu. – Stěžovatelka kromě toho musela opakovat své výpovědi v bytech, kde mělo ke zneužívání docházet, což ještě více prohloubilo její trauma. Příslušné orgány neprokázaly, že takový postup byl nezbytný, když jim navíc ve vztahu k některým z pachatelů postačovala „verifikace“ tvrzení stěžovatelky s pomocí fotografií. Nadto v jednom z těchto bytů byla „verifikace“ provedena za přítomnosti bratra jednoho z pachatelů, přičemž vláda neprokázala, že jeho přítomnost byla nutná a převážila nad zájmy stěžovatelky.

Konfrontace s pachateli. – Zvláštní obavy dle Soudu vzbuzuje kontakt stěžovatelky s pachateli. Článek 31 Lanzarotské úmluvy vyzývá k zajištění toho, aby se zabránilo kontaktu obětí s pachateli v prostorách soudu a orgánů činných v trestním řízení, pokud to nevyžaduje nejlepší zájem dítěte nebo vyšetřování a řízení. V projednávané věci měla stěžovatelka osobně identifikovat dva pachatele. Třebaže se nacházela v místnosti s jednosměrným zrcadlem, měla strach, že ji pachatel spatří. Při jedné příležitosti pachatel skutečně v důsledku chyby vyšetřovatele vstoupil do této místnosti, což stěžovatelku velmi rozrušilo. Navíc advokáti jednoho z pachatelů podrobili stěžovatelku intenzivnímu výsledku, přičemž nebyly nabídnuty žádné alternativy umožňující obhajobě klást otázky způsobem, který by byl pro stěžovatelku méně nepříjemným (*Vronchenko proti Estonsku*, č. 59632/09, rozsudek ze dne 18. července 2013, § 61 a 65).

Absence školení vyšetřovatelů. – Soud dále zdůraznil, že nic nenasvědčuje tomu, že vyšetřovatelé účastníci se daného řízení byli vyškoleni ve vyšetřování sexuálního zneužívání nezletilých (*A. P. proti Moldavsku*, č. 41086/12, rozsudek ze dne 26. října 2021, § 35). Články 34 a 35 Lanzarotské úmluvy přitom předpokládají přijetí opatření k tomu, aby osoby odpovědné za vyšetřování takových činů byly odpovídajícím způsobem vyškoleny a aby byly výsledky dětí prováděny odborníky vyškolenými k tomuto účelu.

Nezohlednění zhoršujícího se psychického stavu stěžovatelky v průběhu řízení. – Během uvedených vyšetřovacích úkonů stěžovatelka vykazovala známky psychického traumatu typického pro dětské oběti sexuálního zneužívání, prožívání studu, emočního stresu, nervového přetížení a strachu. Tyto reakce byly obzvláště silné, když se musela setkat s pachateli během rekognice nebo je osobně konfrontovat v přítomnosti jejich právníků, což ve výsledku vedlo k jejímu vyčerpání a zhroucení. Přestože vyšetřovatelé znali stanoviska psychologů ohledně stavu stěžovatelky a dopadu vyšetřovacích úkonů na ni, z velké části je ignorovali. Dále, i když přijali některá rozhodnutí zaměřená na ochranu

stěžovatelky, tato rozhodnutí nebyla koordinována mezi jednotlivými vyšetřovateli a nebyla prosazována ve všech dotčených řízeních.

Výslech stěžovatelky na hlavním líčení. – Zvláště zarážejícími shledal Soud pokračující výsledky stěžovatelky vyšetřovateli a u soudu poté, co u ní komise soudních znalců diagnostikovala duševní poruchu v podobě dlouhodobé depresivní reakce, která se rozvinula v důsledku jejího sexuálního zneužívání, tragické rodinné situace a účasti na vyšetřování a trestním řízení. Její stav vyžadoval léčbu a její další účast na vyšetřování a soudním řízení nebyla doporučena. Příslušný soud nijak neodůvodnil, proč považoval výslech stěžovatelky u hlavního líčení za nezbytný, proč nebylo možné použít její výpověď z přípravného řízení nebo další důkazy z paralelních řízení proti jiným pachatelům, resp. v čem by takový postup znamenal závažný zásah do práv obhajoby. Stěžovatelka byla podrobena rozsáhlému a podrobnému výsledku ohledně svého sexuálního zneužívání; rovněž byla nucena vyslechnout své výpovědi učiněné v přípravném řízení a následně byla dotazována ohledně údajných nesrovnalostí. Dle Soudu bylo především odpovědností soudu prvního stupně zajistit, aby byla při soudním řízení dostatečně chráněna osobní integrita stěžovatelky a aby bylo provedeno náležité vyvažování při posuzování práv stěžovatelky a práv obhajoby (*Y. proti Slovinsku*, cit. výše, § 109; *N. Č. proti Turecku*, cit. výše, § 133). Nadto Soud označil za zarážející, že soudce své rozhodnutí vyslechnout stěžovatelku nijak neodůvodnil a nezohlednil její zvláštní zranitelnost jako dětské oběti sexuálního zneužívání, důkazy o znepokojivém stavu jejího psychického zdraví, doporučení znalců směřující proti její účasti na jednání, a dokonce ani žádost psychologa a opatrovnice stěžovatelky o přerušení jejího výsledku z důvodu další traumatizace. Takový postup je dle Soudu neslučitelný s citlivým přístupem, který je vyžadován při vedení trestního řízení ve věci sexuálního zneužívání nezletilé osoby (*Y. proti Slovinsku*, cit. výše, § 114). Článek 36 Lanzarotské úmluvy přitom vyžaduje přijetí opatření, aby vzdělávání týkající se práv dětských obětí sexuálního zneužívání bylo dostupné pro všechny osoby činné v řízení, zejména pro soudce, státní zástupce a advokáty.

Závěr. – Na základě výše uvedeného dospěl Soud k závěru, že vnitrostátní orgány projevily naprostou neúctu k utrpení stěžovatelky, která se nacházela v situaci akutní zranitelnosti z důvodu nízkého věku, tragické rodinné situace, umístění v dětském domově a sexuálního zneužívání ze strany několika osob. Žalovaný stát tak v průběhu trestního řízení nechránil její osobní integritu, což vedlo k její sekundární viktimizaci a porušení článku 3 Úmluvy.

B. K POUŽITÍ ČLÁNKU 41 ÚMLUVY

S poukazem na psychologický posudek z prosince 2021 se stěžovatelka v rámci majetkové škody domáhala náhrady nákladů na již proběhlé i příští psychoterapie a medikaci, a to na období tří let, které je dle posudku potřebné pro její léčbu. Stanovení výše nemajetkové újmy ponechala stěžovatelka na úvaze Soudu.

Soud rozhodl, že stěžovatelce přizná náhradu nemajetkové újmy ve výši 20 000 eur a náhradu majetkové škody ve výši 13 553 eur na realizované i budoucí náklady na psychoterapii a léky.